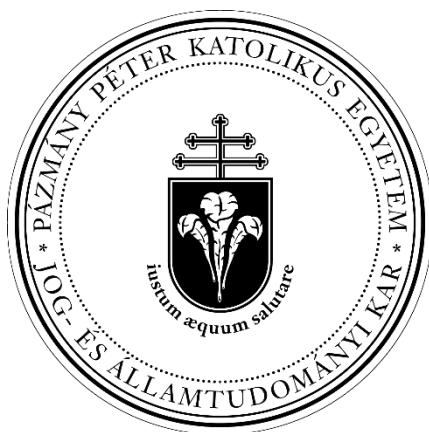




Pázmány Law Working Papers
2025/11

Schanda Balázs

**Szabadság és/vagy identitás? A
Szabadság-szobor értelmezésének
átalakulása**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest
<http://jak.ppke.hu>
<http://www.plwp.eu/>
ISSN: 2062-9648

Schanda Balázs: Szabadság és/vagy identitás? A Szabadság-szobor értelmezésének átalakulása

1. Identitásból semlegességbe?

„Minden út Rómába vezet” - a birodalom útjainak mérföldköveit a Forum Romanumtól számították, ahol Augustus császár helyezte el a Milliarium Aureum-ot, az aranymérföldkövet.

Magyarországon az országutak mérföldjeit a történelmi hagyomány szerint a királyi palota küszöbétől számították, Budapest első állandó hídja, a Lánchíd elkészülte után a budai hídfőtől, a Clark Ádám tértől mérik a távolságot. A Hungária Automobil Club a Székesfővárosi Közmunkák Tanácsa engedélyével 1932-ben egy Madonna-szobrot (Patrona Hungariae - Magyarország véd-asszonya) avatott a hely megjelölésére. A téren az akkori Kereskedelmi Minisztérium elé került az elegáns, egyméteres márványszobor, egy magasabb posztamensre.¹ A terület Budapest ostroma során súlyosan károkat szenvedett, a szobor eltűnt. Helyére a kommunista hatalomátvétel után, 1953-ban egy kereket tartó munkást ábrázoló sematikus szobor került, mely 1974 óta a rákoshegyi Kodolányi János téren áll.² A ma közsismert alkotás, Borsos Miklós Nulla kilométerköve 1975. április 4. óta áll a téren. A „felszabadulás” harmincadik évfordulóján a szocialista realista zsánerszobrot egyszerű és elegáns, mondhatjuk semleges alkotás váltotta fel: egy három méter magas, fehér mészkőből faragott Nulla. Míg két elődje vitathatatlan világnézeti üzenetet hordozott, a Nulla kilométerkőnél semlegesebb alkotást nehéz elképzelni. A korábbi, erős ideológiai üzenetet hordozó szobrok nem éltek túl a változásokat, azonban a semleges szobor öt évtized után már több ideje van a helyén, mint elődei együttvéve. Budapest kommunista szobrai a köztérről szoborparkba kerültek, de természetesen a Nulla kilométerkövet a közvélemény általánosan elfogadja, ahogy alkotóját is elismeri.

Ez lenne az identitások együttélésének modellje? Semlegesítenünk kell a közteret, hogy elkerüljük a különböző érzékenységek megsértését? Ez az út kölcsönös tisztelethez, vagy inkább az ürességhez, és egyben a vallási tartalmak iránti megértés elvesztéséhez vezet? Hol húzódnak a határok a vallási meggyőződés kifejezése és a vallásban gyökerező kulturális identitás kinyilvánítása között?

2. Felszabadulási emlékműből Szabadság-szobor

Budapest látképét meghatározó pontjára, a Gellért-hegy ormára a Budapest főváros felszabadításánál elesett szovjet katonák emlékének megörökítéséről szóló 1945. évi IX. törvény alapján került a felszabadulási emlékmű. A már korábban megszületett döntés alapján Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke még 1945 januárjában

¹

https://pestbuda.hu/cikk/20191011_flier_gergely_minden_ut_hozza_vezetett_a_regi_nulla_kilometerko_torte_nete

² <https://www.kozterkep.hu/39683/0-km-ko>

személyesen választotta ki Kisfaludi Strobl Zsigmondot a szobor elkészítésére. Más, inkább katonai jellegű felszabadulási emlékművekhez képest nem pusztán méretében impozáns, hanem minőségében is elismert alkotás született, mely a városkép szerves részévé vált.

Az 1947-ben felavatott kompozíció átértelmezésének első lépcsője a rendszerváltozás volt. Megváltozott a főalak talapzatának felirata. Nem csak a cirill betűs feliratot távolították el 1993-ban, de az eredeti szöveg („a felszabadító szovjet hősök emlékére a hálás magyar nép”) helyébe a „Mindazok emlékére, akik életüket áldozták Magyarország függetlenségéért, szabadságáért és boldogulásáért.” szöveg került. A Memento Parkba (Szoborpark) került a főalak előtt álló géppisztolyos szovjet katona négy méteres bronzszobra is. Az átértelmezés szimbolikus gesztusa volt a szobor az utolsó szovjet katona távozásának első évfordulóján, 1992 júniusában Szentjóbby Tamás akciója a szobor ejtőernyőselyembe burkolása mint „A szabadság lelkének szobra”.³ A köznyelvből teljesen kikopott az eredeti, hivatalos „Felszabadulási emlékmű” megnevezés, helyét általánosan átvette a „Szabadság-szobor”.

A Citadella átfogó felújítása keretében a szobor és környezete is megújul. A 2024-ben közreadott, azóta megvalósult látványtervek szerint a szobor talapzatára – a korábbi szovjet katona helyére – a talapzat kőburkolatának anyagából készített kereszt kerül. Az azóta megvalósított elképzelés éles politikai és építészeti⁴ vitákat váltott ki, melyek árnyékában a vallási szempontok⁵ másodlagosnak tűnhetnek.

3. A szabadság keresztje vagy az identitás keresztje?

Közttereink különböző korok örökségét hordozzák, a szimbolikus „térfoglalás” az identitáspolitikai kitüntetett terepe – elegendő a jelenlegi államhatárainkon kívüli városok magyar vonatkozású emlékeivel kapcsolatos küzdelmekre utalni. Az időtálló kompromisszumok akkor tűnnek sikeresnek, ha széles körben elfogadást nyernek. A Millenniumi emlékműről a Habsburg-házból származó királyaink szobrai eltávolította második világháború utáni hatalom, azonban Gábrriel arkangyal a Szentkoronával a helyén maradhatott – a Habsburg-házból származó királyaink a nemzeti emlékezetben lassabban foglalják el helyüket – talán Mária Terézia uralkodói nagysága körül formálódik közmegegyezés.⁶

A köztéren megférnek egymás mellett a magánkezdeményezésből született és a hivatalos szervek által rendelt alkotások is. Egyes műemlékek köztulajdonban állnak, ugyanakkor vallási vonatkozásuk egyértelmű (így a Budai Várnegyedben a Szentháromság téren a Szentháromság-szobor), más alkotásoknál, így az államalapító Szent István király több emlékművénél az alkotó törekedett arra, hogy az uralkodót szentként jelenítse meg – akár éppen a millenniumhoz kapcsolódóan állított új emlékművekre, mint Kő Pál a Gellért-hegyen a Sziklakápolna előtt álló alkotására, vagy Melocco Miklós esztergomi „Szent István megkoronázása” szobrára gondolunk. Mégis más egy vallási közösség vagy egy magánszemély,

³ <https://litera.hu/magazin/osszeallitas/szentjoby-tamas-80.html>

⁴ <https://epiteszforum.hu/kell-e-kereszt-a-szabadsag-szobor-talapzatara-epiteszeti-velemenyek>

⁵ <https://szemlelek.net/hofher-jozsef-jezsuita-szerzetes-es-kocsis-fulop-ersek-reakcioja-a-szabadsag-szobor-keresztjere/>

⁶ Így 2023 óta ismét laktanya viseli a királynő nevét.

civil szervezet (akár autóklub) által állíttatott alkotás, mint az állam, a közhatalom valamely szervének gesztusa. Míg az előbbiek alapjogi jogosultak, így a közterületen felállított feszület a vallásszabadság, a vallási meggyőződés megnyilvánulása, addig az állam a vallásszabadság kötelezettje, így az állam, valamely állami szerv vagy helyi önkormányzat megbízásából készülő emlékmű értékeket közvetít, kifejezheti a történelmi hagyományokat vagy akár Magyarország Alaptörvény által védeni rendelt keresztény kultúráját, de ezzel nem vallási, hanem kulturális üzenetet hordoz. A felújítást eddig végző Várkapitányság Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt. állami tulajdonban lévő, az Építési és Közlekedési Minisztérium tulajdonosi joggyakorlásával működő közhasznú szervezet. Míg a magánszemélyek, vallási közösségek vagy civil szervezetek (pl. a Szentimrevárosi Egyesület⁷) alapjogi jogosultként, a Minisztérium alapjogi kötelezettként jár el. Így a Szabadság-szobor keresztje nem a vallásszabadság megnyilvánulása, hanem közhatalomi döntés nyomán született.

Az identitáspolitikai sajátossága, hogy mindig a változásokat kell indokolni: miért kerül egy jelkép a tanterem falára, a hegy tetejére vagy bármilyen nyilvános helyre, vagy miért kerül eltávolításra onnan? Egy létrejött (létrehozott) valóság megváltoztatásához hasonlóan erős okok kellenek, mint létrehozatalához. Egy hirtelen döntés (akár egy szobor hirtelen ledöntése) tartósan meghatározza a valóságot – helyreállítása hosszadalmas és küzdelmes lehet – elegendő az aradi Szabadság-szobor sorsára gondolnunk. Gellért-hegyi névrokona nem volt eleve sikerre ítélve – egy monumentális alkotás eleve mindig megosztóbb, mint Kolodko Mihály kedves miniszobrai. A szobrot mégse külpolitikai kényszer, hanem egy széles körű elfogadottság tartotta a helyén a rendszerváltoztatás nyomán. Talapzatának új kiegészítése nem vallási, hanem identitáspolitikai üzenetként új valóság. Ekként sajátos módon az egyházak, vallási közösségek nem közvetlen érintettek: az adott kereszt nem az ő döntésük-igényük nyomán került a helyére. Az új talapzat elfogadottsága, a szobor újraértelmezése, kulturális és identitáspolitikai, és nem vallási kérdés.

⁷ <http://www.szie.org.hu/node/146>